

РОЗДІЛ III. ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

УДК 372.834

Н. М. Жидкова

Інститут педагогіки АПН, м. Київ

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ ПРАВОЗНАВСТВА

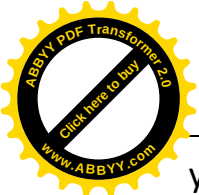
У статті визначено, що розвиток критичного мислення та формування вмінь вирішувати правові ситуації є взаємозумовленими процесами. Розвиток критичного мислення залежить від послідовності та системності формування вмінь вирішувати правові ситуації на етапах навчання. Це передбачає перехід від репродуктивного через перетворюючий до творчо-пошукового етапу, від діяльності за зразком до самостійної пізнавальної діяльності учнів з використанням активних та інтерактивних методів.

Ключові слова: критичне мислення, вміння вирішувати правові ситуації, навчальні прийоми, етапи формування вмінь, активні та інтерактивні методи.

Постановка проблеми. На етапі розбудови правової держави наше суспільство потребує особистості, здатної свідомо реалізувати свої права та інтереси у життєвих ситуаціях, критично оцінювати їх з позиції права. За цих умов актуальним завданням освіти є підготовка особистості до активної життєдіяльності в межах правових норм. У вирішенні цього завдання допоможе розвиток критичного мислення учнів у процесі формування вмінь учнів вирішувати правові ситуації, що є одним із завдань Державного стандарту базової та повної середньої освіти, а також навчальних програм із правознавства [3].

Аналіз актуальних досліджень. Дослідження технологій критичного мислення здійснювали вітчизняні та зарубіжні вчені: О. Пометун, Т. Ремех, С. Терно, А. Кроуфорд, Д. Макінстер, С. Метьюз, В. Саул. Питанню формування вмінь вирішувати правові ситуації присвячені педагогічні дослідження А. Галая, О. Наровлянського, С. Нетьосова, О. Певцової, О. Пометун, Т. Ремех, О. Савченко, І. Усенка. В їх працях та публікаціях започатковано загальний розгляд проблеми розвитку критичного мислення у процесі розв'язування правових ситуацій, але не вирішеними залишаються питання шляхів формування вмінь вирішувати правові ситуації, які б сприяли розвитку критичного мислення.

Мета статті – дослідити розвиток критичного мислення учнів 9–10 класів у процесі формування вмінь вирішувати правові ситуації на

уроках правознавства.

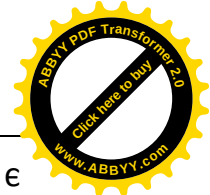
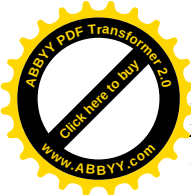
Виклад основного матеріалу. У тлумачному словнику суспільствознавчих термінів правова ситуація пояснюється як складна сукупність взаємопов'язаних правових явищ та процесів (стан законодавства, дотримання громадянами правових норм, якість діяльності правоохоронних органів, дотримання державою прав людини тощо), яка визначає характер та рівень правопорядку у країні [12]. Відомо, що у процесі вирішення правових ситуацій в учнів формуються вміння осмислювати факти і події, описані в ситуації, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в оцінці дій учасників ситуацій, знаходити аргументи на користь сторін, оцінювати соціокультурні умови дотримання громадянами правових норм, формулювати висновки. Усі перераховані вміння є проявом критичного мислення.

Під критичним мисленням розуміємо здатність особи аналізувати події, явища, думки, оцінювати їх, робити висновки, знаходити нові ідеї [11, 5]. Критичне мислення створює можливість за допомогою теоретичних знань обґрунтувати та обрати необхідне правове рішення в життєвих ситуаціях. Таким чином, формування вмінь вирішувати правові ситуації та розвиток критичного мислення є взаємозумовленими процесами.

Для успішного самостійного вирішення ситуацій учнів необхідно озброїти стратегією дій. Практика підтверджує, що вирішення правових ситуацій, які містять дилему, викликає певні труднощі в учнів. Причинами цього є не сформованість умінь учнів, необхідних для вирішення правових ситуацій. Серед умінь можна визначити такі: невміння учнів виділяти головне, знаходити причинно-наслідкові зв'язки між фактами, формулювати висновки на підставі аналізу нормативно-правового акта.

Однією з умов успішного виконання ситуацій учнями є їх відповідність певним вимогам. У дидактиці були сформульовані та описані основні вимоги до правових ситуацій – доступність, життєвість, проблемність, слугування цілям заняття (уроку) [13, 54]. Серед зазначених вимог варто визначити, що проблемність ситуацій сприяє їх критичному осмисленню. Так, учні вчаться формулювати гіпотезу в оцінці дій учасників, перевіряти її через застосування правових норм. У цьому контексті слід з'ясувати, чи підготовлені учні до аналітичної діяльності.

Психологи стверджують, що особливістю мислення старшокласників є зменшення ролі механічної пам'яті у пізнавальній діяльності, а їх

інтелектуальний розвиток потребує логічної пам'яті. Причинами цих змін є ускладнення навчального матеріалу, зростання його обсягу, залучення нових джерел, формулювання нових навчальних прийомів. За цих умов відбуваються перетворення у співвідношенні емпіричного і теоретичного вивчення на користь останнього, «згортання» початкових логічних прийомів у внутрішню розумову форму (аналіз, зіставлення, систематизація тощо) і «матеріалізація» тільки заключних дій в усних і письмових відповідях (узагальнюючі характеристики, оцінювальні висновки, порівняльно-узагальнюючі та конкретизуючі таблиці, тезові плани та ін.) [6, 82]. Отже, можна стверджувати, що старшокласники психологічно підготовлені до аналітичної діяльності у вирішенні правових ситуацій.

Вирішення правової ситуації потребує активної інтелектуальної діяльності суб'єкта, а отже, процесу мислення. Це відбувається у той момент, коли змінюються умови діяльності, виникають нестандартні ситуації. Тому вчитель для розвитку критичного мислення учнів повинен представляти ситуації з різною структурою та змістом. Успішність навчання залежить від послідовності формування вмінь.

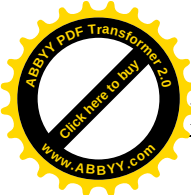
Методисти та дидакти П. Гора, Н. Запорожець, О. Пометун, М. Студенікін розробили теорію поетапного формування вмінь, у якій навчання відбувається від репродуктивної через перетворюючу до творчо-пошукової самостійної діяльності. При цьому можна визначити, що на репродуктивному етапі учні засвоюють уміння діяльності за зразком, який демонструє вчитель, на перетворюючому – у контрольному супроводі вчителя, на творчо-пошуковому етапі – під контролем учителя. Кожен етап супроводжується формуванням відповідних умінь. Ефективність засвоєння вмінь зростає, якщо учні на перетворюючому і творчо-пошуковому рівнях учитимуться моделювати правові ситуації, які вимагають від них значних розумових зусиль. (рис. 1).

Для забезпечення учнів стратегією дій розв'язування ситуацій ефективним є засвоєння ними орієнтованої основи дій на репродуктивному та перетворюючому етапах. Це можливо здійснити за допомогою пам'ятки. Пам'ятка складається з конкретних кроків, що дозволяє учням здійснити послідовний аналіз правової ситуації на репродуктивному та перетворюючому етапах, а на творчо-пошуковому сприяє створенню власної стратегії дій.

Рис. 1. Формування вмінь розв'язувати правову ситуацію

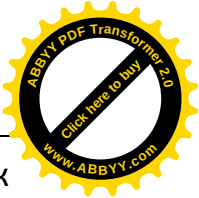
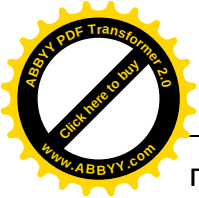
Основою формування вмінь є засвоєння учнями прийомів навчальної діяльності. Відомо, що навчальні прийоми обумовлені інтелектуальними. Розвиток критичного мислення, а отже, і вмінь відбувається через ускладнення прийомів навчальної діяльності. П. Гора визначив напрями, за якими ускладнюються прийоми розумової діяльності – внутрішня сторона вмінь: спочатку формуються прийоми, які потребують аналізу та синтезу, а потім абстрагування, порівняння, узагальнення та інші [2, 61]. За такого підходу, розвиток умінь на відповідних етапах відбувається через їх збагачення новими прийомами та супроводжується якісними змінами процесу мислення.

Учені визначили прийоми, необхідні для розв'язування правової ситуації. Серед них С. Нетьосов називає прийоми аналізу, синтезу, узагальнення [7, 108]. Російська дослідниця О. Певцова зазначила, що розв'язання правової ситуації супроводжується набором прийомів, які пов'язані з умінням аналізувати нормативно-правовий акт: судження, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, зіставлення, коли співвідносять поняття з тим, що відбулося, аналіз документа, за текстом якого учні складають схему, узагальнення – рішення ситуації [8, 92]. Слід додати, що у процесі вирішення правової ситуації вдосконалюються вміння учнів визначати галузь права, називати суб'єктів правовідносин, визначати проблему правової ситуації, виділяти головне та другорядне, здійснювати посилання на нормативно-правовий акт, оцінювати дії учасників, формулювати правовий висновок та на цій основі визначати власну позицію.

Вирішення правових ситуацій потребує послідовного формування вмінь учнів: спочатку учні вирішують прості ситуації, а потім складні. У критеріях оцінювання досягнень учнів з правознавства визначено рівні правових ситуацій. Так, на початковому та середньому рівнях, які відповідають репродуктивному рівню, пропонується аналізувати прості юридичні задачі в контрольному супроводі вчителя, на достатньому рівні – юридичні задачі середнього рівня складності під керівництвом учителя, високий рівень потребує вмінь учнів самостійно вирішувати задачі, використовуючи інформацію додаткових джерел [4].

У юридичній дидактиці рівні вирішення правових ситуацій розрізняють за формою їх деталізації: від найпростіших (фабула-завдання в межах однієї теми) до детально опрацьованих «кейсів», що містять багато документів у справі, витягів законодавчих актів щодо справи [13, 55]. Такий підхід дозволяє нам вирізнити прості, середнього та високого рівнів складності задачі за кількістю фактів, що містяться в ній, та нормативно-правових актів, необхідних для їх вирішення. Очевидно, що саме формування репродуктивних умінь пов'язане з аналізом ситуації з незначною кількістю фактів у межах однієї теми, галузі права або із застосуванням одного нормативно-правового акту, витягу акта для оцінки дій учасників ситуацій. Перетворюючи вміння пов'язані зі здатністю учнів знаходити зв'язки між юридичними фактами, давати правову оцінку учасникам правовідносин, застосовувати положення кількох нормативно-правових актів, робити посилання на них, формулювати висновки. Творчо-

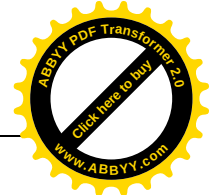
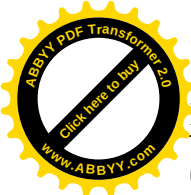

пошукові вміння характеризуються здатністю учня знаходити зв'язки між аргументами у задачі, яка містить дилему, на користь кожної сторони, застосовувати два і більше документів різних тем або ж різних нормативно-правових актів в оцінці дій учасників, формулювати висновки задачі, бачити правові проблеми. Таким чином, ситуація на творчому рівні не повинна мати однозначної відповіді. Це змушує учнів мислити масштабно та критично ставитися до своїх ідей.

Отже, кожен етап методики супроводжується формуванням відповідних умінь аналізувати та вирішувати ситуації. Кожен рівень умінь спрямований на розвиток критичного мислення через збагачення вміння навчальними прийомами, але у межах можливостей учнів для вирішення ситуації.

Процес вирішення правових ситуацій потребує з'ясування питання про методи роботи та етапи його організації на уроці. Практика засвідчує, що використання активних та інтерактивних методів на уроках допомагає учням моделювати різні соціальні ситуації та вирішувати їх спільними зусиллями, збагачувати свій життєвий досвід (соціальний та практичний), а також розвивати навички самостійної роботи. О. Пометун, визначаючи провідну роль у навчанні учнів інтерактивних методів, зазначає, що, працюючи в групі, учні засвоюють різні механізми пошуку знань [9, 8]. На думку О. Наровлянського, організовувати роботу з правовими ситуаціями доцільно у групах, але в окремих випадках і фронтально, при цьому вчитель пропонує такий рівень складності, який зміг би виконувати увесь клас [5, 9]. Л. Виготський з приводу цього стверджував, що у співпраці учень виявляється сильнішим та розумнішим, ніж під час самостійно виконуваної роботи, він підіймається на вищий рівень інтелектуальних труднощів, виконуваних ним, але завжди існує певна закономірна дистанція, яка визначає розходження при самостійній роботі та роботі у співпраці [1, 248].

Отже, на репродуктивному рівні, який знаходиться у зоні актуального розвитку, доцільна самостійна робота учнів, хоча не виключена і робота у групах для засвоєння механізмів діяльності. Перетворюючі вміння, коли учень у групі може зробити більш важкі завдання, ніж самостійно, потребують групової роботи. Творчі вміння потребують самостійної діяльності для розвитку індивідуальних здібностей. Але завдання на перетворюючому і творчому рівнях повинні бути водночас і посилюючими для учнів, і складними, щоб для їх виконання потрібно було докласти

багато розумових зусиль.

Розвиток критичного мислення ми показали на прикладі методики поетапного формування вмінь розв'язувати правові ситуації під час вивчення правознавства учнями 9 класу.

Навчання на репродуктивному етапі організується так: спочатку учні ознайомлюються із ситуацією, визначають юридично значущу інформацію, а потім опрацьовують витяги законодавства. Наведемо приклад ситуацій репродуктивного рівня. *Батько Василя (15 років) часто проводив вечори у казино, витрачаючи свої зароблені кошти. Коштів у сім'ї не вистачало. Через це сім'я жила у борг, що спричинювало часті скандали між членами сім'ї. Інколи йому щастило, і тоді сім'я жила у достатку, а сварки припинялись. Останнім часом фортуна перестала йому посміхатись. Незабаром батько втягнув сина в гру у казино, через що хлопець почав пропускати школу, відвідуючи казино.*

Розбір ситуації за пам'яткою здійснює вчитель, учні занотовують розв'язок. Насамперед учні повинні з'ясувати значення пам'ятки для її успішного використання. Використання пам'ятки на репродуктивному та перетворюючому рівнях допоможе учням виробити стратегію розв'язування ситуацій на творчо-пошуковому рівні.

Пам'ятка з розв'язування правової ситуації.

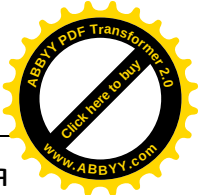
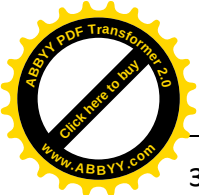
1. *Факти (Що відбулося? Хто є учасниками справи? Що про них відомо? Які факти важливі, а які другорядні?).*

2. *Проблема (У чому полягає проблема? Якими нормативними актами регулюється проблема? Яке питання нам треба вирішити, розв'язуючи ситуацію?).*

3. *Аргументи (Які аргументи можуть бути наведені для вирішення ситуації? (Обов'язково з використанням законодавчої бази на захист кожної із сторін?).*

4. *Висновок/рішення (Який буде висновок чи яке можливе рішення ситуації? Чому саме такий висновок чи таке рішення? Які можуть бути наслідки такого рішення?).*

У визначеній ситуації учні називають учасників ситуації, визначають факти. Серед фактів учні виділяють головні та другорядні: головними є втягнення неповнолітнього хлопця в азартні ігри і через це часті пропуски уроків, а другорядними обставинами є те, що сім'я інколи жила без боргів. На основі головних фактів учні формулюють проблему та знаходять норми

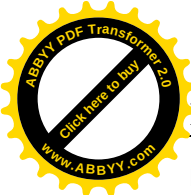
законодавства, якими регулюється ця ситуація. Слід визначити, що ситуація потребує опрацювання пунктів 2, 3 статті 150 Сімейного кодексу України та статті 10 Закону України «Про охорону дитинства». Застосування нормативно-правового акта у вирішенні ситуації учнями сприяє формуванню вмінь висловлювати свою позицію та формулювати висновок. Так, у даній ситуації учні приходять до висновку про порушення батьком статті 10 Закону України «Про охорону дитинства», яка забороняє втягувати дітей в азартні ігри. А тому батько нестиме юридичну відповідальність.

Особливість цієї ситуації полягає в тому, що вона регулюється нормами однієї галузі права, містить незначну кількість правових фактів та потребує аргументів на користь однієї сторони. У розв'язуванні ситуації учні використовують прийоми аналізу та синтезу, а також уміння визначати основні та другорядні факти, формулювати правову проблему ситуації, визначати її суб'єктів, здійснювати посилання на нормативно-правовий акт, формулювати рішення про наявність чи відсутність правопорушення. Усі ці прийоми необхідні для формування перетворюючих умінь.

Усвідомлення та закріплення прийому аналізу ситуації здійснюється через коментування кроків учнями, а також розв'язування ними репродуктивних завдань за пам'яткою під контролем учителя.

Засвоєння репродуктивних умінь учнями дає можливість здійснити перехід до формування перетворюючих умінь. Наведемо приклад ситуації для формування перетворюючих умінь. *Марійка (11 років) захоплюється вивченням англійської мови. Вдома їй заважають навчатись батьки, які постійно випивають. Через постійний гамір, а також побоюючись п'яних батьків, які використовують непристойні слова у спілкуванні з Марійкою, дівчинка зачиняється у своїй кімнаті. Вона надіває навушники та за допомогою компакт-дисків, які прослуховує на комп'ютері, подарованому бабусею на день народження, вивчає іноземну мову. Одного разу батьки через те, що Марійка довго не відчиняла двері, зламали комп'ютер. Учням пропонується проаналізувати ситуацію та запропонувати рішення, як діяти Марійці.*

Ця ситуація потребує вмінь використовувати знання кількох галузей права. Особливістю ситуації на даному етапі є її зміст, який містить багато правових фактів (постійні п'янки батьків, Марійка зачиняється у власній кімнаті, оскільки боїться п'яних батьків, дівчинці важко виконувати домашні завдання через гамір, комп'ютер, зламаний батьками, – важливий засіб

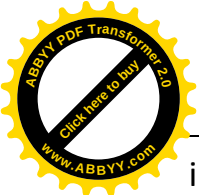

навчання англійської мови, подарований бабусею), які свідчать про неможливість у таких умовах розвиватися Марійці. Така кількість фактів потребує аналізу значної кількості норм права та формулювання рішення шляхом узагальнення інформації нормативно-правових актів (статей 22, 150, 152, 164, 165, 174 Сімейного кодексу України та статті 10 Закону України «Про охорону дитинства», статті 22 Цивільного кодексу України). Опрацювання нормативно-правової бази зумовлює формулювання правової оцінки дій батьків. У висновку учні повинні вказати на наявність підстав для винесення судового рішення про позбавлення батьків батьківських прав та відшкодування збитків за пошкоджений комп'ютер. Таким чином, учні вчаться визначати види юридичної відповідальності.

Учні повинні закріпити цей прийом. Для цього вчитель пропонує їм прокоментувати кроки здійсненого аналізу ситуації. Ефективному засвоєнню вміння на даному етапі сприяє складання ситуацій учнями так, щоб у виконанні завдань можна було сформулювати правове рішення ситуації з використанням кількох нормативно-правових актів.

На третьому етапі учні вирішують ситуацію у групах під контролем учителя. Коротко сформулюємо її зміст. *У суді слухається справа про розірвання шлюбу 25-річної Олени та 32-річного Миколи, які мають доньку Софійку. Олена протягом 3,5 років перебувала за кордоном для того, щоб заробити гроші. Але допомогу надавала тільки перший рік. Олена хоче вийти заміж за заможного італійця, який її любить та має намір удочерити Софійку. Микола, який працює лікарем, стверджує, що любить Софійку і його зарплати та пенсії його матері вчительки вистачить, щоб утримувати її.* Деталі ситуації вміщені у підручнику правознавства для 9 класу О. Пошетун та Т. Ремех [10, 116]. Учні пропонується розв'язати ситуацію у групах та визначити відповідність правових норм моральним на прикладі цієї ситуації.

У розв'язуванні ситуації учні вчаться знаходити аргументи на користь кожної сторони, оцінюючи можливості батьків та враховуючи думку дитини. Учні повинні вирішити дилему, знайти рішення, з ким залишиться жити Софійка. Оцінюючи дії учасників ситуації, учні знаходять аргументи на користь кожної сторони ситуації. Аргументами на користь матері дівчинки є можливість забезпечити майбутнє дитини, намір заможного італійця, майбутнього чоловіка Олени, який любить Софійку, удочерити її, що відповідає пункту 2 статті 207 про усиновлення дитини у її найвищих

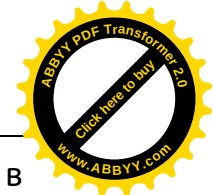
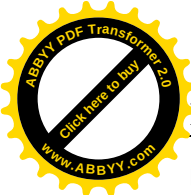
інтересах для забезпечення гармонійних умов життя, бажання дитини жити з батьками. Аргументами на користь батька є виховання дитини ним протягом 3,5 років, поки дружина перебувала за кордоном, і протягом 2 років не мала зв'язку із сім'єю, допомога Софійці під час її хвороб. Усі ці факти відповідають пункту 1 статті 213, яка пояснює, що за бажання бути усиновителями кількох осіб переважне право на усиновлення мають громадяни України й ті особи, у сім'ї якої виховується дитина. У вирішенні задачі учні враховують бажання Софійки, яка прагне жити з матір'ю. Аналізуючи факти, оцінюючи позиції сторін та підтверджуючи їх нормами права, учні враховують не тільки правову сторону, а й цінності суспільства. Аналіз тексту учнями супроводжується його конспектуванням у зошит.

Ця ситуація потребує вмінь використовувати знання кількох галузей права. Особливістю ситуації на даному етапі є її зміст, який містить багато правових фактів, що зумовлює опрацювання додаткових норм права та формулювання рішення шляхом узагальнення інформації нормативно-правових актів. Тому учням пропонується опрацювати норми Сімейного кодексу України та Цивільного кодексу України. Виконання ситуації здійснюється під контролем учителя.

Творчо-пошуковий рівень передбачає складання моделей ситуацій учнями так, щоб під час їх вирішення можна було знайти аргументи на захист кожної конфліктної сторони ситуації з використанням кількох норм нормативно-правового акта або нормативно-правових актів. Складання творчих завдань доцільно здійснювати індивідуально для збагачення досвіду пізнавальної діяльності учнів.

Висновки. Таким чином, розвиток критичного мислення та формування вмінь вирішувати правові ситуації є взаємозумовленими процесами. Їх успішність залежить від послідовності та системності формування вмінь, що передбачає перехід від репродуктивних умінь через перетворюючі до творчо-пошукових умінь, від діяльності за зразком на репродуктивному та перетворюючому етапах до самостійної пізнавальної діяльності. Створення орієнтованої основи дій для учнів через використання пам'яток на репродуктивному і перетворюючому етапах сприяє виробленню власної стратегії дій на творчо-пошуковому рівні у навчальній діяльності.

Розвиток критичного мислення відбувається через ускладнення змісту ситуацій на етапах формування вмінь. Це потребує збільшення кількості проаналізованих фактів та правових джерел в окремій ситуації,

використання складних інтелектуальних прийомів навчальної діяльності в оцінці учасників ситуацій та вмінні знаходити причинно-наслідкові зв'язки між фактами. Ефективність навчання зростає за умови застосування активних та інтерактивних методів у вирішенні ситуацій.

Добір учителем правових ситуацій здійснюється з урахуванням їх складності, обсягу, змісту, опорних знань та вмінь, які б відповідали віковим, інтелектуальним можливостям учнів та були спрямовані на їх розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

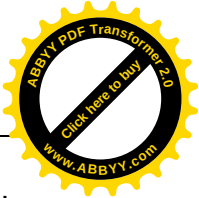
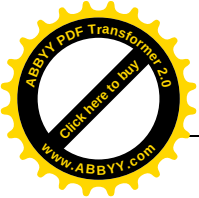
1. Выготский Л. С. Собрание сочинений : [в 6 т.] / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 2 : Проблемы общей психологии / [под ред. В. В. Давыдова]. – 504 с.
2. Гора П. В. Повышение эффективности обучения истории в средней школе / Гора П. В. – М., 1988. – 208 с.
3. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average>.
4. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з правознавства. Додаток 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/average/topic/n_pr/kriterii/.
5. Наровлянський О. Д. Основи правознавства. 9 клас : метод. посіб. / О. Д. Наровлянський. – Харків : Веста : Видавництво «Ранок», 2003. – 336 с.
6. Немов Р. С. Психология : учеб. [для студ. высш. пед. учеб. завед.] : [в 3 кн.]. – [3-е изд.]. – М. : ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1. – 688 с.
7. Нетьосов С. І. Навчання дев'ятикласників основ правознавства з використанням інформаційно-комунікативних технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Нетьосов С. І. – К., 2009. – 290 с.
8. Певцова Е. А. Теория и методика обучения праву : учеб. [для студ. высш. учеб. завед.] — М. : ВЛАДОС, 2003. – 400 с.
9. Пометун О. І. Енциклопедія інтерактивного навчання. / Пометун О. І. – К., 2007. – 144 с.
10. Пометун О. І. Правознавство. Практичний курс : підруч. [для 9 кл.] / О. І. Пометун, Т. О. Ремех. – К. : Літера ЛТД, 2009. – 192 с.
11. Пометун О. І. Формування мислення учнів на уроках з курсу за вибором «Права людини» / О. Пометун // Історія в школах України. – 2009. – № 9. – С. 5–8.
12. Толковый словарь обществоведческих терминов [Электронный ресурс] / [сост. Н. Е. Яценко]. – М., 1999. – 524 с. – Режим доступа : http://www.slovarnik.ru/html_tsot/p/pravova8-situaci8.html.
13. Юридична дидактика : посіб. із викладання права та юридичних дисциплін / [Бігун В. С., Галай А. О., Крестовська Н. М.] ; за ред. Р. О. Стефанчука. – К. : СПД Юсип'юк В. Д., 2009. – 191 с.

РЕЗЮМЕ

Н. Н. Жидкова. Развитие критического мышления учеников в процессе решения правовых ситуаций на уроках правоведения.

В статье определено, что развитие критического мышления и формирование умений решать правовые ситуации являются взаимообусловленными процессами. Развитие критического мышления зависит от последовательности и системности формирования умений решать правовые ситуации на этапах обучения. Это предусматривает переход от репродуктивного через преобразующий к творческо-поисковому этапу, от деятельности по образцу к самостоятельной познавательной деятельности учащихся с использованием активных и интерактивных методов.

Ключевые слова: критическое мышление, умения решать правовые ситуации, обучающие приемы, этапы формирования умений, активные и интерактивные методы.

SUMMARY

N. Gidkova. Development of pupils' critical thinking in the process to solve legal situations at jurisprudence lessons.

This paper defined that the development of critical thinking and the process of formation of skills to solve legal situations are interdependent processes. Development of critical thinking depends on both consistent and systematic formation of skills to solve legal situations at different stages of educative process. It provides transition from a reproductive stage through reformative to creative, from activity based on example given to independent cognitive activity use of active and interactive methods.

Key words: critical thinking, skills to solve the legal situations, training techniques, stages of formation of abilities, active and interactive methods.

УДК 371.3:82.0+82.09

В. А. Захарова, Н. В. Рева

Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

ЛІТЕРАТУРНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

У статті обґрунтовується доцільність упровадження уроків літератури рідного краю в навчальні програми загальноосвітньої школи. порушується проблема якісної підготовки студентів-філологів в аспекті реалізації потенційних виховних можливостей літературного краєзнавства. Під час роботи над художніми творами реалізуються навчальні та виховні завдання літературної освіти.

Ключові слова: урок літератури, літературне краєзнавство, творчість письменників рідного краю, методи та форми роботи, робота над твором, аналіз тексту.

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку суспільства вищий навчальний заклад повинен формувати нову генерацію української інтелігенції, яка братиме на себе відповідальність за майбутнє Української держави. Державна система освіти, формуючи сучасного фахівця, ставить перед вищими педагогічними закладами завдання підготувати професіонала високого рівня з розвиненим почуттям відповідальності за доручену справу, здатного до зразкового виконання професійних обов'язків. Завдання вчителя-словесника – формувати в учнів національну свідомість, почуття людської та національної гідності, приналежності до свого роду, родини, української нації; прилучити учнів до кращих надбань літератури рідного краю в контексті української класичної і сучасної, а також європейської літератур; пробудити патріотичні почуття, плекати вільну особистість, яка вміє самовиражатися, знає, цінує, поважає історичне минуле та сучасне свого регіону. Окрім вищезазначених завдань, вивчення літератури рідного краю має на меті формування в учнів читацьких інтересів, вироблення стійкої і переконливої зацікавленості творчістю письменників-земляків. Вивчення літератури рідного краю має важливе значення для розуміння особливостей